

SJÄLV ANSTÄLL NINGEN

EN NY ARBETSMARKNADSINSTITUTION FÖR 2000-TALET

BO PERSSON
SNS FÖRLAG

Självanställningen

Bo Persson

Själv- anställ- ningen

*En ny arbetsmarknadsinstitution
för 2000-talet*

SNS Förlag

SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Telefon 08-507 025 00
Telefax 08-507 025 25
E-post bok.info.order@sns.se
Hemsida www.sns.se

SNS – *Studieförbundet Näringsliv och Samhälle*

- grundades 1948 som en ideell sammanslutning
- är fristående i förhållande till politiska partier och intressegrupper
- sprider kunskap om ekonomiska och sociala förhållanden samt är ett obundet forum för öppet utbyte av idéer i sådana frågor
- verkar genom forskning och utredningar, bokutgivning, seminarier och konferenser

SJÄLVANSTÄLLNINGEN

En ny arbetsmarknadsinstitution för 2000-talet

Bo Persson

Första upplagan

Första tryckningen

© 1999 Bo Persson och SNS Förlag

Grafisk form Patrik Sundström

Tryckning Kristianstads Boktryckeri AB, Kristianstad 1999

ISBN 91-7150-765-5

Innehåll

Förslag.

- 11 Sammanfattande motivering
1999 års näringsfrihetsförordning
- 12 Lag om singelföretagande i självanställning
- 14 Målgrupp för självanställningen
De anställningslösa
- 16 Åtgärdsstrategi
- 16 Huvudsyftena med självanställningen
- 17 Självanställningens potential
- 17 Alternativa strategier och åtgärder för att
öka sysselsättningen, stimulera företagandet
och öka jämlikheten
- 18 In- och utträde. Den självanställdes risk
Kostnad för självanställningens administration
Villkor för självanställning
- 19 Beräkning av skatter/avgifter. Schabloner
- 20 Principiell behandling av moms
och arbetsgivaravgifter
- 20 Självanställdas trygghet
- 21 Samverkan mellan självanställda
- 21 Intresset av att fungera som kontoförande organ
- 21 Samhällsekonomiska och statsfinansiella aspekter
Undanträngning och konkurrensaspekter
- 22 Uppbördstekniska aspekter
- 23 Kommentar

Tillväxt och sysselsättning.

- 27 Föreställningar om sysselsättning och tillväxt
- 27 Den ekonomiska tillväxtens historia
- 28 Ofta förbisedda grundförutsättningar för tillväxt
- 30 Definition av ekonomisk tillväxt
- 31 Tillväxtens primära orsaker: produktionsfaktorer och incitament
- 33 Andra föreställningar om tillväxt
- 35 Tillväxtbromsar
- 36 Insiders och outsiders

Fastanställda och anställningslösa i Stockholms län, Västernorrland och Sverige.

- 45 Förord
- 45 Studiens syfte och genomförande
Uppdraget
- 45 Begreppen i arbetsmarknadsstatistiken
- 47 Jämförelser på material från SCBS
arbetskraftsundersökningar
- 53 Andra jämförelser
- 56 Kommentar
- 58 Val av statistikällor

Tabeller.

Förord.

Förvärvsarbete utförs antingen i rollen som anställd eller i rollen som företagare, dvs i egen regi. För att arbetslösheten ska minska och sysselsättningen öka, måste hinder för förvärvsarbete i egen regi, som företagare, undanröjas om antalet anställningar inte växer.

Beträffande termen »självanställd singelföretagare« bör man hålla i minnet att det rör sig om en tredje form för förvärvsarbete som ligger mellan anställning och traditionellt företagande. Den självanställda singelföretagaren anställer sig själv och är samtidigt företagare.

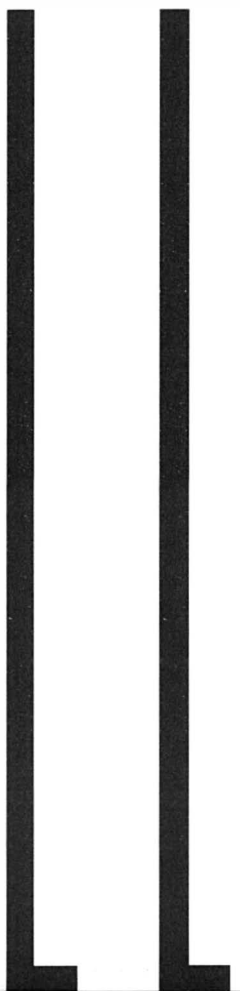
Som en läsarupplysning vill jag påpeka att de i boken redovisade absoluta talen har avrundats till närmaste tusental och att procenttalen angetts utan decimaler. Därav följer att angivna summor kan avvika något från en summering av delarna och att de summerade procenttalen kan variera med någon enhet åt endera hållet.

Rådet för arbetslivsforskning stödjer utgivningen av denna skrift och den konferens som anordnas i samband med publiceringen.

Stockholm den 25 februari 1999

BO PERSSON

Förslag.

Sammanfattande motivering

1999 års näringsfrihetsförordning

»Det står klarare än ljuset att om dessa institutioner inte förnyas, så kommer de inte att överleva«, skriver Machiavelli i *Discorsi*.

Fyra hundraåriga institutioner, som efterträdde avskaffandet av skråregleringen, dominerar idag det svenska förvärvslivet. De är Anställningen, Företaget, Förvaltningen och Organisationen, det vill säga arbetsgivar- och fackförbund.

Men skatter och dessa etablerade institutioner hindrar människors förvärvsarbete och därmed möjligheter att försörja sig. Resultat visar sig bland annat i stigande arbetslöshet och försämrade statsfinanser. Institutionerna behöver alltså förändras. Detta är emellertid lättare sagt än gjort eftersom förslag till förändring utmanar starka intressen till försvar för status quo. Det är därför klokare att låta de etablerade institutionerna vara ifred, men komplettera dem med något mera funktionsdugligt.

Människor som vill försörja sig genom att förvärvsarbета kan idag göra det antingen som anställda eller som företagare. Andra former för förvärvsarbete finns inte. Nedan redovisas lagförslag till ett nytt sätt att förvärvsarbета, nämligen singelföretagande i självanställning. Självanställningen är en mycket förenklad form för förvärvsarbete som ger en tredje möjlighet vid sidan av anställning och traditionellt företagande. Införande av självanställning förutsätter emellertid att självanställda tydligt kan särskiljas från andra grupper. Den som etablerar sig som självanställd väljer därför bort att vara till exempel anställd eller att erhålla ersättning från A-kassa under tiden som självanställningen varar.

Om antalet anställningar inte växer, måste egenföretagandet öka för att arbetslösheten ska gå ner och sysselsättningen öka.

Eftersom självanställningen skulle ge stora grupper som nu är utestängda från förvärvsarbete möjlighet till kontroll över sin försörjning, är det lämpliga namnet efter behandling i riksdagen: *1999 års näringsfrihetsförordning*.

Lag om singelföretagande i självanställning

- §1. Singelföretagande i självanställning är en förenklad form för företagарverksamhet, avsedd för en fysisk person och som en kompletterande möjlighet till det företagande som bedrivs under andra juridiska former. Självanställning utgör också komplement till traditionell anställning.
- §2. Självanställning etableras genom att registrera ett *självanställningskonto* hos ett *kontoförande organ*. Detta organ är skyldigt att föra ett *centralt självanställningsregister* där självanställningskontona uppdateras dagligen. Allt uppgiftslämnande till myndigheter som rör självanställning sköts av det kontoförande organet.
- §3. I samband med registreringen erhåller den självanställda ett *självanställningsbevis*. Beviset anger att alla betalningar för den självanställdes förvärvsarbete ska ske till det självanställningskonto som anges på beviset.
- §4. Alla intäkter av självanställningen betalas in till det kontoförande organet och påförs självanställningskontot. Kontot har två underkonton; *ackumulerade schablonkostnader* och *ackumulerad nettointäkt*.
- §5. Från intäkt av självanställning får *kostnader enligt schablon* dras av. Kostnaderna i självanställningsverksamheten beräknas

- som en procentandel av bruttointäkten. Procentandelen bestäms i särskild ordning.
- §6. *Nettointäkten* framkommer genom att minska bruttointäkten med det schabloniserade kostnadsavdraget.
- §7. Beräknat som andel av månadsuttaget från kontot ackumulerad nettointäkt utgår en *schabloniserad självanställningsskatt*. Andelen som bestäms i särskild ordning växer med ökande uttag. Vid bestämning av skatteandelen ska hänsyn tas till att självanställningsskatten inte slår ut möjligheterna till försörjning genom förvärvsarbete i intervallet 120 000–250 000 kronor brutto årsintäkt för en tjänstesäljande självanställd.
- §8. Självanställningsskatten inkluderar alla skatter och avgifter som hänför sig till den självanställdes förvärvsarbete.
- §9. Självanställningsskatten *beräknas och betalas* av det konтоförande organet. Den tas ut som en *definitiv skatt*.
- §10. Självanställning *kan inte kombineras* med samtidig anställning, med tjänstledighet från anställning, eller med att äga och driva eget företag i annan juridisk form. Ej heller kan den självanställd samtidigt vara registrerad vid arbetsförmedlingen.
- §11. Missbruk av självanställningen medför *avregistrering*. Självanställningen kan också upphöra genom att den självanställd avslutar självanställningskontot och återlämnar självanställningsbeviset. För den för vilken självanställningen har upphört, gäller en *karenstid* på tre år innan återetablering som självanställd singelföretagare kan ske. Medel som finns kvar på kontot för ackumulerad nettointäkt måste lyftas samma månad som självanställningen upphör.
- §12. Den självanställd är *befriad från bokföringsskyldighet* vad avser verksamheten i självanställningen.

- § 13. Med undantag för faktureringsuppgifter till det kontoförande organet är den självanställda *befriad från all löpande och periodiskt återkommande uppgiftsskyldighet* vad gäller verksamheten.
- § 14. Självanställdas behov av försäkringsskydd utformas som ett grundskydd och tillgodoses genom obligatoriska, kollektiva lösningar hos privata försäkringsgivare vad beträffar gruppliv, arbetsskada och ansvar. Sjukförmåner baseras på framräknat skatteunderlag och inlemmas i det allmänna systemet. Självanställda ges statlig garantipension.
- § 15. Följande lagar och förordningar är inte tillämpliga för självanställda:
- hela arbetsrätten
 - bokföringslagen
 - med mera
- § 16. Inga tidigare ingångna eller kommande kollektivavtal ska äga tillämpning för den självanställda i rollen som tredje man.
- § 17. Den självanställda är, under förutsättning av tillfredsställande ägarspridning, fri att samverka med andra självanställda som ägare till aktiebolag eller ekonomisk förening där syftet är affärsmässigt och avser självanställningsverksamheten.
- § 18. Konkurrensverket får förbjuda samverkan mellan självanställda om syftet är att förhindra konkurrens.

Målgrupp för självanställningen

De anställningslösa

Gruppen fastanställda har minskat med drygt 600 000 netto sedan 1990 och uppgår nu till 3,1 miljoner. Sedan 1990 har de fastanställdas andel av befolkningen i arbetsför ålder minskat från 65 till 56 procent.

Anställningslösa är personer i de arbetsföra åldrarna 16–64 år som saknar fast anställning. De utgör nu 2,4 miljoner eller 44 procent av befolkningen 16–64 år. Att istället använda termen »anställningsfri» för dessa kan uppfattas som ett cyniskt försök att göra en dygd av nödvändigheten. De anställningslösa tillhör någon av följande kategorier:

1. Tidsbegränsat anställda (481 000)
2. Företagare och medhjälpare (429 000)
3. Arbetslösa (340 000)
4. Ej i arbetskraften (1 162 000)

Dessutom ingår ett antal deltidsarbetslösa fastanställda. Tidsbegränsat anställda är projekt-, objekt-, praktik-, etc. anställda. Företagarna har 15 000 medhjälpare. 44 procent av gruppen »ej i arbetskraften» är studerande. Det vill säga cirka en halv miljon. Drygt 250 000 »arbetsoförmögna» samt 225 000 »övriga» tillhör också gruppen »ej i arbetskraften».

Till grund för förslaget om självanställning ligger det förhållandet att antalet fasta jobb i Sverige har minskat med drygt 600 000 netto sedan 1990 från cirka 3,75 miljoner till 3,1 miljoner. Gruppen anställningslösa har vuxit från cirka 1,8 miljoner till 2,4 miljoner under samma period. Bortfallet av fasta jobb har inte kompensats med tillskott av tidsbegränsade anställningar eller nyföretagande. Därför har andelen sysselsatta i de arbetsföra åldrarna 16–64 år minskat med runt tio procentenheter. Bakom dessa siffror kan man skönja problem inom tre områden: jämlikheten, ekonomin och näringsfriheten. Balansen problem/möjligheter för de anställningslösa väger synnerligen ojämnt.

Åtgärdsstrategi

Anställningslöshetens tre problem, jämlikheten, ekonomin och näringsfriheten bör ses i ett sammanhang. Om man vill ge de anställningslösa möjlighet att förbättra sin situation utan att försämra för de fastanställda, måste åtgärderna ta sikte på att särskilja och särbehandla dem som önskar förvärvsarbete utan fastanställning. Ett förslag med detta syfte är självanställningen. Självanställning är angelägnast för befolkningen utanför Stockholms län. Men man bör hålla i minnet att möjligheten till självanställning är till störst glädje för de av olika orsaker mest utsatta grupperna på arbetsmarknaden, oavsett bosättning. Bland de utsatta grupperna kan nämnas de långtidsarbetslösa, de äldre och yngre i arbetsför ålder, invandrarna, fysiskt handikappade, lågutbildade.

Självanställning är en generell åtgärd som inte förutsätter offentliga subventioner, bidrag eller skattelättnader. Självanställningen kan emellertid lätt brukas som riktad åtgärd, geografiskt, åldersmässigt, mot arbetslösheten och på andra sätt.

Huvudsyftena med självanställningen

Singelföretagande i självanställning är avsett som komplement till existerande företagsformer samt anställning. Huvudsyftena är att underlätta för anställningslösas förvärvsarbete utan att försvåra eller försämra för de fastanställda samt att dessutom ge lågproduktiva anställningslösa en rimlig möjlighet att genom förvärvsarbete skaffa sig en dräglig försörjning. (En person för vilken arbetsköparna inte är villiga att betala mer än högst 250 000 kronor per år, inklusive skatter och avgifter, definieras som lågproduktiv).

Självanställningens potential

Självanställningen passar *tjänsteföretagandet*. Den passar inte verksamheter med varuproduktion eller varuförsäljning beroende på att kostnaderna i så fall inte kan schabloniseras. Inte heller lämpar sig självanställning för verksamheter som kräver stora kapitalinsatser. Kostnadsavdragsschablonen sätter även här en gräns.

Sammanfattningsvis ska självanställningen ses som:

- instrument för ökad sysselsättning
- en väg till förenklat företagande
- ett sätt att öppna marknaden för privata tjänster
- en lättadministrerad möjlighet att förbättra villkoren för stora och otrygga låginkomstgrupper
- inkörspport till egenföretagande i traditionella former
- redskap för attitydpåverkan; bort från bruksandan
- ett sätt att förbättra möjligheterna för de personer som saknar fast anställning utan att försämra för dem som har sådan anställning.

Alternativa strategier och åtgärder för att öka sysselsättningen, stimulera företagandet och öka jämlikheten

För att lyckas måste åtgärder och strategier som syftar till att få ner arbetslösheten och öka sysselsättningen vara effektiva, men dessutom socialt acceptabla och legitima. Det är emellertid svårt att föreställa sig någon effektiv åtgärd som är helt okontroversiell. Så motstånd måste därför alltid påräknas. Möjligheterna att få igång effektiva åtgärder varierar dock med situationens allvar och med vald strategi.

De strukturer som behöver förändras har utformats med fastanställningen som riktmärke. Man kan förstå att de fastanställda

och deras företrädare motsätter sig förändringar som de uppfattar som försämringar. Så varför inte låta de fastanställda behålla sina strukturella privilegier och istället genom kompletterande åtgärder underlätta för de människor som saknar fast anställning?

Paradigmskiftet inom vetenskapens värld sker inte som följd av att gamla teorier utsätts för angrepp, utan på grund av att nya synsätt uppträder som kommer gamla synsätt att te sig förlegade. Man kan säga att det nya paradigmet äter upp det gamla. Analogt bygger kompletteringsstrategin (och åtgärden självanställning) för ökad sysselsättning på tanken att öppna för, eller föra in, nya strukturer på förvärvslivets område som efter hand kommer att ersätta uttjänta strukturer.

In- och utträde. Den självanställdes risk

Kostnad för självanställningens administration

Villkor för självanställning

Man ska inte behöva betala avgifter för att öppna ett självanställningskonto och erhålla självanställningsbevis. Inte heller ställer självanställningen krav på kapitalinsats. Det ska inte kosta något att upphöra som självanställd. Jämfört med etablering av ett aktiebolag är självanställning därmed förenad med betydligt mindre individuell risk.

Löpande administration av självanställningen avlastas den självanställda och sköts av det kontoförande organet. Det gäller kontohållning, beräkning och betalning av självanställningsskatten och statistikuppgifter till myndigheterna. Den självanställda befrias alltså från kraven på redovisning, revisor, uppgiftslämnande med mera.

Administrationn hos det kontoförande organet kan göras kostnadseffektiv. För att ta bort möjligheter till skattemanipulationer

ska självanställning inte kunna förenas med andra former för förvärvsarbete. Tjänstledighet från anställning för självanställning medges inte. Den självanställda kan inte vara inskriven hos arbetsförmedlingen. Självanställning kan inte förenas med A-kassa eller KAS. Går den självanställda tillbaka till A-kassa ska han visavi A-kassan hamna i samma läge som om något avbrott inte hade skett.

Upphör självanställningen ska, av skatteskal, en karenstid på tre år gälla innan man ånyo kan registrera sig som självanställd.

Beräkning av skatter/avgifter. Schabloner

Hur ska en person med en bruttointäkt på 150 000 kronor per år klara av sin försörjning utan skatte- och bidragsrundgång?

Principiellt ska det vara möjligt att klara sin försörjning som självanställd på en årlig bruttointäkt av 120 000 till 150 000 kronor utan bidrag från det offentliga. I så fall krävs att självanställda särbehandlas skatte- och avgiftsmässigt. Förslaget är utformat så att de självanställda enkelt ska kunna särskiljas från andra förvärvsaktiva.

Självanställningsskatten beräknas och betalas av det kontoförande organet som en definitiv skatt. Den inkluderar samtliga aktuella skatter och avgifter. Den beräknas efter en progressivt stigande skala på månadsuttagen från kontot ackumulerad nettointäkt. Detta underkonto kommer alltså att fungera på liknande sätt som så kallade skogskonton där beskattning sker först när medel på kontot lyfts.

Vid bestämningen av kostnadsavdragsschablonen x och självanställningsskatten y bör hänsyn tas till de privilegieskillnader som råder mellan fastanställda och anställningslösa. Procenttalen x och y bör bestämmas så att självanställda därigenom ges en möjlighet att utjämna dessa skillnader.

Preliminärt föreslås att kostnadsavdragsschablonen ska vara 30 procent och att den inte varierar med bruttointäkten. Självanställningsskatten föreslås variera med storleken på månadsuttagen från nettointäktskontot och utgå med 15 procent upp till ett månadsuttag av 8 000 kronor.

Principiell behandling av moms och arbetsgivaravgifter

Självanställningen jämförs i momshänseende med anställning. Självanställda behandlas därför som om de istället varit anställda av arbetsköparen, det vill säga att moms inte utgår.

Självanställdas arbete köps av fysiska och juridiska personer. Fysiska köpare betalar inte arbetsgivaravgifter för självanställda.

Juridiska personer betalar samma arbetsgivaravgifter för den självanställda som för en anställd. Från den juridiske köparens ersättning till den självanställda avgår dessutom en självanställningsavgift, motsvarande en schabloniserad A-skatt, med förslagsvis 40 procent. Inlevererade avgifter tillfaller statskassan och betalas till det kontoförande organet. Dessa avgifter ska betraktas som ett kollektivt bidrag till de självanställdas offentligt finansierade trygghet.

Självanställdas trygghet

Självanställda får en grundtrygghet som innebär en förbättring jämfört med dagens situation för flertalet anställningslösa.

Gruppliv-, arbetsskade- och ansvarsförsäkring utformas som kollektiva försäkringar och görs obligatoriska. Enligt uppgift från försäkringsteknisk expertis bör de sammanlagda årliga premierna komma att kunna hållas så låga som cirka 2 000 kronor per försäkrad.

Självanställda erhåller statlig garantipension.

Sjukförmåner baseras på framräknat skatteunderlag och knyts till det allmänna systemet.

Samverkan mellan självanställda

Samverkan mellan självanställda kan ske i informella nätverk eller i form av franchising eller på annat vis. Eftersom det kan förväntas att många självanställda kommer att bedriva likartad verksamhet, kommer betydande effektivitetsvinster att kunna åstadkommas genom samverkan med marknadsföring, verksamhetsutveckling och annat.

Intresset av att fungera som kontoförande organ

Intresse från bankhåll föreligger. Postgirots rutiner är förmodligen de bäst lämpade för ändamålet. Försäkringskassan är en annan kandidat liksom skattemyndigheten.

Samhällsekonomiska och statsfinansiella aspekter

Undanträngning och konkurrensaspekter

Som generell åtgärd kan först antas att självanställningen görs skattemässigt neutral jämfört med andra former för egenföretagande. I så fall uppstår två effektivitetsvinster. Den första består i de administrativa förenklingar som självanställningen för med sig. Istället för att ägna sig åt bokföring med mera, kan den självanställde ägna sig åt intäktsgenererande verksamhet.

Den andra samhällsekonomiska effektivitetsvinsten uppstår som resultat av tvånget att hålla sig inom den schabloniserade kostnadsramen. Istället för att söka göra avdragsberättigade kost-

nader för att på så vis minska skatten, kommer den självanställda att söka spara in på kostnaderna i verksamheten. Busskvitton och representationsnotor behöver inte sparas.

Statsfinansiellt kommer självanställningen som generell och icke-subsventionerad åtgärd att ge plus i statskassan. Men även betydande skattelättnader i nedre delen av självanställningens inkomstintervall (se ovan) bör kunna göras statsfinansiellt lönsamma. Ersättningar och bidrag byts mot förvärvsinkomster. Skatter betalas på inkomster som utan skattelättnaderna inte hade uppstått.

Någon överströmning av soloföretagare med enskild firma, handelsbolag, kommanditbolag eller aktiebolag kan väntas. Ett visst skattebortfall kan då uppstå om självanställningsskatten inte görs tillräckligt progressiv.

Beträffande juridiska personers arbetsköp från självanställda, förväntas ingen systematisk undanträngning vare sig av företag eller av fastanställningar. Vad gäller fysiska personers arbetsköp, är det i stort sett fråga om en helt ny marknad som för närvarande inte existerar annat än rudimentärt. Företagare, idag verksamma på denna marknad i traditionella former, kommer att se fördelar med att istället etablera sig som självanställda. Med föreslagna schabloner i låginkomstintervallet torde däremot den svarta marknaden för arbete trängas undan.

Uppbördstekniska aspekter

Föreslagen schablonbeskattning skulle innebära väsentliga förändringar av beskattning, uppbörd och kontroll för myndigheternas del.

Schablonerna för kostnadsavdrag och skatter/avgifter är dessutom enkla att ändra om det skulle visa sig önskvärt.

Att undanhålla självanställningsinkomster från beskattning blir svårt eftersom det ligger i köparens intresse att betala till självanställningskontot. I annat fall riskerar köparen att få betala arbetsgivaravgifter och moms i vanlig ordning. (Självanställningsbeviset som uppvisas för köparna anger att betalning *ska* ske till självanställningskontot.) Det ligger också i den självanställdes trygghetsintresse att inkomster registreras på självanställningskontot. Svartarbetet kommer därför att minska.

Kommentar

Fastanställningen som allmänt accepterad norm och vedertaget riktmärke för förvärvsarbete har inneburit att anställningslösa kommit att placeras i strykclass sysselsättningsmässigt. Det är viktigt att underlätta för anställningslösas förvärvsarbete av samhällsekonomiska och statsfinansiella skäl.

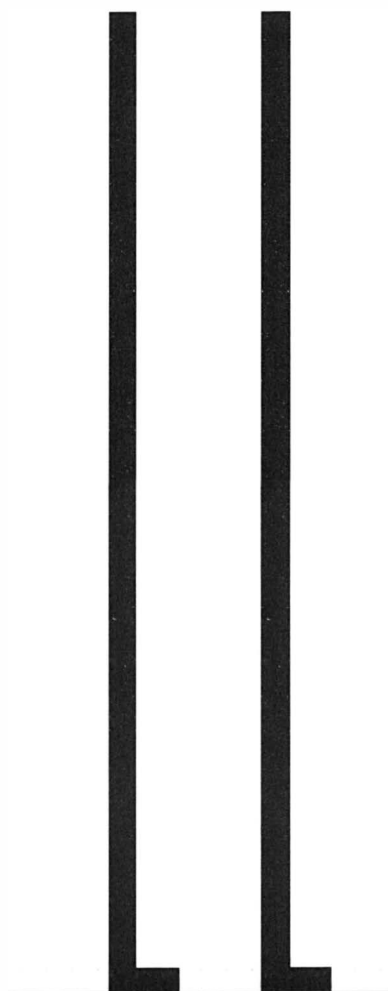
De inledningsvis nämnda privilegieskillnaderna mellan de fastanställda och övriga i arbetsför ålder innebär en ökande ojämlikhet i samhället när antalet och andelen fastanställningar krymper och arbetslösheten ökar. Då är det angeläget att underlätta för förvärvsarbete som inte sker i fastanställning samt att ge de anställningslösa en rimlig chans att förbättra sin situation, helst utan att försämrade för de fastanställda. För detta krävs förmodligen införande av en ny institution som komplement till anställningen samt till de företagsformer under vilka egenföretagandet idag bedrivs.

Också med tanke på näringsfriheten, friheten från hinder att försörja sig genom förvärvsarbete, är förändring angelägen. Näringsfriheten i Sverige inskränks av skatteregler som gör att personer med ett årligt förädlingsvärde under 200 000 kronor effektivt utesluts från att försörja sig med vitt arbete. Det är en from förhoppning att kunna höja de anställningslösas kompetens genom

utbildningsinsatser (och därmed skattebetalningsförmåga), mätt som förädlingsvärde, för att tillräckligt snabbt få upp sysselsättningen till acceptabla nivåer. Skattesystemet är anpassat till de genomsnittligt produktiva. Det slår ut de lågproduktivas förvärvsarbete och ger dem följaktligen ingen möjlighet till förkovran i jobbet.

Arbetslösa och andra anställningslösa kan stimuleras att etablera sig som självanställda genom att ett etableringsbidrag som motsvarar A-kassa utgår under de första arton månaderna, fast med avtrappning. Avtrappningen utformas så att fullt bidrag betalas första månaden som självanställd och inget bidrag den nittonde månaden.

**Tillväxt
och syssel-
sättning.**

Föreställningar om sysselsättning och tillväxt

Det råder förvirring om vad som menas med ekonomisk tillväxt, vad den ska vara bra för och vad som orsakar den. Regeringsförslag om tillväxtskapande åtgärder är ofta ogrundade eller sinsemellan logiskt oförenliga.

Den ekonomiska tillväxtens historia

Tron på möjligheten av en varaktig förbättring av befolkningens genomsnittliga välfärd är inte gammal. De liberala artonhundratalsekonomerna Thomas Malthus och David Ricardo hade inte den övertygelsen och det var detta som gav upphov till ekonomidisciplinens ökenamn *the dismal science*, dystervetenskapen. Ricardos »järnhårda lönelag« och Malthus åsikt att försörjningsmöjligheterna växer linjärt när befolkningen växer exponentiellt är här centrala. Marx däremot betraktade den frambrytande kapitalismen som en tillväxtmaskin.

Antagandet att man genom åtgärder kan åstadkomma bättre levnadsbetingelser för de breda lagren är om möjligt ännu yngre än tron på materiell per capita-förbättring i sig. Däremot har tvivlet på det önskvärda i att sträva efter ekonomisk förbättring urgamla anor. »Vad tjänar det en människa om hon vinner hela världen, men förlorar sin själ?« I europeiska adelskretsar ansågs förvärvsarbete vara deklasserande långt in på 1900-talet. En överdriven strävan efter ekonomisk förbättring kallas girighet och girigheten är ingenting önskvärt. Men ekonomisk tillväxt skulle gynnas av att många följde en vädjan som härstammar från den franska upplysningen: »enriches vous!«, berika er.

Malthus och Ricardo tog grundligt miste. Genomsnittlig levnadsstandard i västvärlden har sedan deras dagar i stort sett stadigt ökat. Kapitalismen, eller som den också kallas, marknadseko-

nomin, har visat sig vara en dittills okänd och helt oöverträffad tillväxtmaskin. Marknadsekonomins »osynliga hand« har framstått som överlägsen alla paternalistiska planerings- och regleringsmodeller.

Det finns de som visserligen inte tvivlar på tillväxtens möjlighet och önskvärdhet, men som ifrågasätter dess uthållighet på mycket lång sikt. En framtidsvision för människosläktet kan i det sammanhanget vara att likna vid en buljongkopp i vilken man tillsätter en bakterie. Bakterien äter och förökar sig och smutsar ner. Till slut har det läge uppstått då all näring är förbrukad och hela bakteriekulturen dör.

På 1800-talet ansåg ekonomerna att det skulle till tre så kallade produktionsfaktorer för att uppnå ekonomiska resultat, nämligen mark, arbete och realkapital. Mark är ett annat ord för naturresurser och arbete betyder i sammanhanget förvärvsarbetande människor. Sedermera har en fjärde produktionsfaktor tillkommit, nämligen teknikfaktorn, eller metod- eller organisationsfaktorn. Den amerikanske ekonomen Romer använder termen *software* för samma begrepp. Under de senaste tvåhundra åren har mark tappat i relativ betydelse för tillväxten. Människan har också förlorat i relativ betydelse till maskiner och datorer. Och slutligen har teknikfaktorns relativa betydelse gentemot både arbete och realkapital vuxit. Teknikfaktorn förklarar numera bortåt 80 procent av ett ekonomiskt utvecklat lands produktionsökningar. Förvärvsarbetet har blivit allt effektivare organiserat.

Ofta förbisedda grundförutsättningar för tillväxt

Vissa ting tas för givna i tillväxtdebatten och blir därför inte föremål för välbehövad granskning. Till den gruppen av grundläggande tillväxtförutsättningar hör näringsfriheten, prisbildningen, eko-

nomisk omvandling samt frånvaro av improduktivt översparande.

Friheten att försörja sig genom förvärvsarbete, näringsfriheten, begränsas i Sverige främst genom skattereglernas utformning och skatternas höjd, genom arbetsmarknadslagstiftningen och genom arbetsmarknadsorganisationernas makt och ageranden för »insider«-intressena. Det är tecken på näringsfrihetsproblem när gruppen »outsiders« växer som den har gjort under det senaste decenniet i Sverige. Skatter och avgifter är så höga att en person knappast klarar sin försörjning om inte köparna av hans arbete är beredda att betala 200 000 eller mer per år. Av 200 000 försvinner nämligen 40 000 i moms, cirka 40 000 i sociala avgifter och drygt 30 000 i kommunalskatt. Kvar blir knappt 90 000 eller cirka 7 000 per månad. Detta under förutsättning att det inte uppstår några andra kostnader än skatter och avgifter för intäktens förvärvande. Många fler exempel skulle kunna ges på hur kontraktsfriheten alltför ofta, i många små steg, har inskränkts.

Lönebildning är ett annat ord för prisbildning på förvärvsarbete. Lönebildningen i Sverige åstadkommer felaktiga relativpriser på arbete. Detta är allvarligt eftersom felaktiga priser styr lika effektivt som rättvisande priser, men åt fel håll. De styr mot felaktiga utbildnings-, arbets- och bosättningsval. Följden blir å ena sidan brist på vissa typer av kompetens, å den andra sidan arbetslöshet. Lönevillkoren i Sverige avgörs i alltför stor utsträckning på andra håll än i de lönebetalande företagen. De är lagreglerade, (LAS, arbetstider, etc) samt centralt och förbundsvis kollektivavtalade. När det sedan blir tal om lönesättning, sker detta huvudsakligen genom förbundsvisa förhandlingar som resulterar i generella lönelöft och »potter». Potterna används oftast för att »lyfta upp eftersatta grupper». Dessutom råder en stark press mot förbundsvis löneföljksamhet. Det är till exempel ett argument för de offentligt anställda att industrins arbetare och tjänstemän har fått

si eller så stora påslag. Ett annat exempel är Metallindustriarbetareförbundets medlemmars löner som hålls tillbaka av deras egna förhandlare för att avståndet till kommunalarbetslönerna inte ska bli för stort.

Den stora plats som offentlig sektor tar i svensk ekonomi orsakar tillväxthämmande extra omvandlingströgheter. Offentlig verksamhet är nämligen rent allmänt svårare att avveckla än marknadsfinansierad verksamhet. Dessutom är det specifikt svårare att systematiskt avveckla misslyckanden som har uppstått i offentlig regi, bland annat på grund av att konkurs inte är tillämplig.

Keynes teorier har kommit ur modet som underlag för politiker- ingripanden, men det betyder inte att han hade fel i sin varning för ett efterfrågedämpande översparande. Istället för att köpa varor och tjänster, avstår svenskarna i växande grad från detta och lämnar istället sina pengar till fondförvaltare som handlar begagnade aktier och statsobligationer med varandra. Antalet fondförvaltare i Sverige har tiodubblats och antalet av dessa förvaltade fonder har också tiofaldigats under en tioårsperiod. Fråga är om det inte rör sig om ett betingat, kollektivt och ytterst improduktivt spelberoende, dock ivrigt påhejat från de flesta håll.

Innan vi i Sverige har kommit tillrätta med de grundläggande förutsättningarna för tillväxt, ska man kanske inte hysa stora förhoppningar om att andra tillväxtstimulerande åtgärder leder fram till det eftersträlvade målet.

Definition av ekonomisk tillväxt

Alla svenskar, utom de riktigt små barnen, har betalat moms. Moms är förkortning av mervärdesskatt. Skatten beräknas alltså på något som kallas mervärde. Läger man ihop alla mervärden i Sverige blir summan bruttonationalprodukten, BNP. Denna kan

också definieras som summan av alla löner och vinster plus kapitalförslitning i offentlig sektor. Ekonomisk tillväxt är när BNP per invånare ökar, det vill säga att det genomsnittliga välbefindandet förbättras.

BNP per invånare är ett bråk där täljaren, BNP, är ekonomisk och nämnaren, invånare, är demografisk. Växer antalet invånare fortare än BNP, till exempel på grund av immigration, sjunkande dödlighet och ökande barnafödande, blir tillväxten negativ. I motsatt fall blir den positiv. Detta är tillväxtens matematiskt logiska och mest närliggande samband.

Tillväxtens primära orsaker: produktionsfaktorer och incitament

Om man lägger de demografiska, kulturella och filosofiska aspekterna åt sidan och frågar sig vad som får BNP att växa, brukar tre första rangens orsaksförklaringar ges:

1. BNP växer om sysselsättningsvolymen i befolkningen ökar. Kvantitetsförklaringen (mera förvärvsarbete utförs). I Sverige har sysselsättningen sedan 1990 minskat från cirka 80 procent till cirka 70 procent av befolkningen i åldrarna 16–64 år.
2. BNP växer om mervärdet per sysselsatt, vid oförändrad sysselsättningsvolym, ökar. Kvalitetsförklaringen (kvaliteten på de sysselsatta förbättras eller de får *mer* hjälpmedel som till exempel maskiner och redskap, eller de får *bättre* hjälpmedel eller de inpassas i en effektivare produktionsordning. En effektivare produktionsordning är när ett företag eller hela samhällsekonomin rör sig åt höger i utvecklingskedjan: specialisering, arbetsdelning, standardisering, mekanisering, automation, datorisering; metodkapitalet växer och förbättras).

3. BNP växer med befolkningens vilja att skapa mervärde. Saknas tillräcklig vilja att tjäna pengar genom förvärvsarbete och dessutom viljan att öka det materiella utbytet därav, uteblir tillväxten. Incitamentförklaringen. Förstörda incitament är antagligen den främsta orsaken till Sveriges ekonomiska eftersläpning.

Produktionsfaktorernas interna, relativa betydelse har växlat. I början av 1800-talet var det naturresurser, främst jordbruksmarken som ansågs utgöra tillväxtens flaskhals. Därav Malthus dystrehet. Marken kan ju inte expandera nämnvärt utan att andra himlakroppar inkorporeras. Följaktligen stod jordägare högt i aktning. Men så sent som på 1970-talet propagerade den så kallade Romklubben för naturresursernas ekonomiska betydelse som den faktor som satte gränser för tillväxten. Numera blir ingen tagen på allvar som anger naturresurser som tillväxtförklaring, annat än lokalt och temporärt som i fallet med den norska oljan.

Från mitten av 1800-talet lade man större vikt vid realkapitalbildningen. Ingenjören blev utvecklingens hjälte, trots att han ofta antog Planertz gestalt. Tekniska högskolor startades i snabb takt. Statliga åtgärder sattes in för att stimulera realkapitalsatsningar. Investeringsfönderna, saliga i åminnelse, är ett av exemplen på denna tro på maskiner och fabriksbyggnader.

Sedan några decennier har humankapitalets tillväxtskapande betydelse stått i centrum. Utbildningssatsningar är numera högprioriterade. Lärarnas roll börjar komma till heders.

Det finns dock tecken i skyn på att man nu håller på att få upp ögonen för den fjärde produktionsfaktorn, nämligen teknikfaktorn. In på scenen och i huvudrollen träder systemerarna, programmerarna och logistikerna.

Andra föreställningar om tillväxt

Vid sidan av produktionsfaktorteorier och incitamentförklaringen finns en hel rad andra etablerade föreställningar om vad som skapar tillväxt.

Bland ekonomihistoriker är det vanligt att betona *institutionernas* betydelse. Nobelpristagaren Douglass North väljer till exempel ut institutionen äganderätt som en särskilt betydelsefull tillväxtskapande faktor. Men antalet institutioner är mycket stort. Med fantasi och tålamod vore det möjligt att räkna upp tusentals. Problemen med institutioner som tillväxtförklaring är för det första att det är som att säga att vatten är nödvändigt för liv. Det är en självklarhet. För det andra kan ingen precisera någon enskild institutions relativa betydelse gentemot alla andra institutioner. Att North betonar just äganderätter kan därför synas godtyckligt. (Konkursinstitutionen är till exempel antagligen väl så betydelsefull.) För det tredje är en enskild institutions relativa vikt inte konstant, utan förändras med tiden. Empirisk verifikation av institutioners betydelse för tillväxten förefaller av bland andra dessa skäl vara näst intill omöjlig.

En tillväxtförklaring av samma självklarhet som institutionen bygger på att ingen fortlöpande förbättring är logiskt möjlig utan (strukturell) förändring. Sådan *omvandling* innehåller de två komponenterna avveckling och utveckling. Insikten om omvandlingens vikt och betydelse för tillväxten kan formuleras i mottot: utan avveckling, ingen utveckling. Ur det perspektivet framstår digerdöden som en orsak till renässansen. Den avvecklade en mängd institutionella, materiella, kulturella och religiösa hinder för utveckling. Andra världskriget hade en motsvarande betydelse för utvecklingen av de tyska och japanska efterkrigsekonomierna. Ifall man bara fick välja ut en omständighet för att förklara sovjetekonomins fortlöpande paralyser och slutliga sammanbrott, skulle det

vara svårt att finna någon som kunde konkurrera med svårigheterna att avveckla misstag och misslyckanden. Omvandlingströghet är den kanske tyngst vägande invändningen mot offentlig skattefinansierad verksamhet. Den är ett tungt argument för marknadsfinansierad verksamhet.

Ytterligare tillväxtförklaringar utgör de så kallade *rollteorierna*. Innovatören, entreprenören och finansären är exempel på tillväxtbefrämjande roller. Att döma av det stora intresset för småföretagande, står entreprenören särskilt högt i kurs i det sena 1900-talets Sverige.

Det finns också icke-ekonomiska orsaksförklaringar av tillväxt. Hit hör *kulturanthropologiska/sociologiska föreställningar* om till exempel »achieving society» och »trust». Men *achieving society* kan lika gärna vara tillväxtens verkan som dess orsak. Dessutom kan en socialpsykologiskt uppmätt »achievement drive» ha andra måltavlor, till exempel religiösa, än ekonomiska. *Trust*, tillit, är säkert ett betydelsefullt villkor för en väl fungerande marknadsekonomi. Men om man tänker sig att staten skulle lyckas med tillitsskapande åtgärder, det vill säga få den sociala tilliten bland befolkningen att växa, skulle detta inte garantera ekonomisk tillväxt. Effekten skulle lika gärna kunna bli ett minskat intresse för materiell förbättring.

Så kallad *klusterteori* (utvecklingsblock, kluster, industrikombinat, produktionskedjor, etc) lider av svagheter, dels såtillvida att sambandet till ekonomisk tillväxt är oklart annat än lokalt. Dels förefaller de empiriska erfarenheterna av planerade kluster vara synnerligen tvetydiga.

Milton Friedmans och J M Keynes *makroekonomiska teorier* har inte konstruerats med tanke på ekonomisk tillväxt utan för att förklara konjunktursvängningar och inflation. De är alltså pseudoförklaringar som inte tillför tillväxtdebatten annat än förvirring.

Trots det talar flera inflytelserika svenska ekonomer om efterfrågans tillväxtskapande betydelse. Möjligen kan makroföreställningarna betraktas som att de specificerar vissa grundvillkor, nödvändiga för tillväxt. Men man kan se en tydlig skillnad mellan sådana debattörer som väljer att diagnostisera ekonomiska problem som konjunktur- respektive strukturproblem. För de senare framstår omvandlingstakten i ekonomin som otillräcklig. De förra främjar däremot status quo, genom att ge spridning åt sin problemuppfattning.

Det finns slutligen en mycket stor *teknikhistorisk skola* som vill se tillväxtens orsak i tekniska, framförallt mekaniska uppfinningar och innovationer. Den skolan tillhandahåller omständliga utredningar om spinnmaskiner, ånglok, propellrar, etc .

Tillväxtbromsar

Den tillväxt som vi har erfarenhet av följde på paternalismens detronisering och på avregleringarna i Västeuropa med början omkring sekelskiftet 1800. Den starkt ökade kontraktsfriheten stimulerade utbyten mellan individer, företag och nationer. Den kraftigaste tillväxtbromsen för Sveriges del är den under 1900-talets andra hälft revitaliserade paternalismen. Paternalismen, och dess spegelbild klientifieringen, förklarar kanske bättre än någon annan enskild faktor de problem vi har med näringsfrihet, prisbildning och omvandling i Sverige. Tillväxtepoken är måhända blott en parentes i mänsklighetens historia. Ricardo och Malthus får kanske rätt i det långa loppet. De breda gruppernas lott är att reproducera sig, överleva på existensminimum och dö.

Insiders och outsiders

Inom den internationella arbetsmarknadsforskningen används termerna *insiders* och *outsiders*. Den svensk som framför andra gjort sig känd för analys av insider/outsiderproblemet är Assar Lindbeck. Problemet består i att outsiders hindras från att försörja sig genom förvärvsarbete. Beroende på att svenska institutioner och regelverk ger tillsvidareanställningen en internationellt sett särpräglat stark ställning, är det befogat att för Sveriges del konkretisera begreppet insiders till att avse dem med *fast* anställning. (Övriga i arbetsför ålder är i varierande grad outsiders.) Därför används här termerna fastanställd och anställningslös istället för insiders och outsiders.

Skulden för outsidersituationen brukar läggas på facket. Men svensk lagstiftning runt arbetslivet samt skatte-/försäkringslogik reser också avsevärda hinder för de anställningslösas förvärvsarbete. Regleringsmässiga hinder för förvärvsarbete utgör ett näringsfrihetsproblem. Den som med oförvillad blick betraktar svenskt förvärvsliv kan knappast undgå att fråga sig om inte näringsfriheten blivit satt på undantag för stora grupper.

Förvärvsarbete utförs antingen i rollen som anställd eller i rollen som företagare, dvs i egen regi. För att arbetslösheten ska minska och sysselsättningen öka, måste hinder för förvärvsarbete i egen regi – som företagare – undanröjas om antalet anställningar inte växer.

Det är en klyfta mellan fastanställda och de andra, de anställningslösa. Detta faktum fördunklas av arbetsmarknadsstatistiken som redovisar ett stort antal andra kategorier. Skillnaden mellan fastanställda och anställningslösa ligger dels i att fastanställda har privilegier som de anställningslösa saknar, dels i att hindren för de anställningslösas förvärvsarbete är stora jämfört med vad som gäller för de fastanställda. Tillsvidareanställningen för med sig en rik

flora av privilegier och förmåner som det inte är befogat att försöka redogöra för här. De kan emellertid ordnas i fyra kategorier, nämligen sådana som är:

- lagreglerade
- kollektivavtalade
- företags- eller förvaltningsspecifika
- allmänna.

Exempel på den första kategorin är anställningsrätten som är ett bättre ord än arbetsrätten. Avtalspension är ett exempel i den andra kategorin. Exempel på förvaltningsspecifik förmån är kommunen där man av storsinhet mot personalen bestämt att hålla kommunalkontoret stängt efter klockan elva på fredagar. Därmed har veckoarbetstiden reducerats med fem timmar utan krav på motprestation. Exempel på allmänt fastanställningsprivilegium är att fast anställning många gånger är ett villkor för lån i bank eller för hyreskontrakt på bostad.

Som nämnts har antalet fasta jobb i Sverige minskat från cirka 3,75 miljoner 1990 till 3,1 miljoner. Gruppen anställningslösa har vuxit från cirka 1,8 miljoner till 2,4 miljoner. Även arbetslösheten har ökat. Andelen sysselsatta har totalt minskat med runt tio procentenheter under perioden 1990–1996. Bakom siffrorna kan man skönja problem med jämlikheten, ekonomin och näringsfriheten.

Jämlikhetsproblemet orsakas av att förvärvslivets institutioner och trygghetssystem formats med tillsvidareanställningen eller som den också kallas, den fasta anställningen, som riktmärke. Den fasta anställningen medför en räkka privilegier som den som saknar eller aldrig haft ett fast jobb inte kommer i åtnjutande av. Problemet accentueras när ett växande antal inte kan få fast jobb.

Med tanke på befolkningens välfärd och Sveriges internationella konkurrenskraft är en flexibel arbetsmarknad nödvändig. Flexi-

biliteten medför alltså intäkter som de flesta önskar. Men den medför också kostnader. Det finns en risk att anställningslösa outsiders, »en reservarmé« med Marx och Webers ord, kommer att få bära en oproportionell andel av dessa flexibilitetskostnader. I en ekonomi i kraftig omvandling innebär också den sysselsättningspolitik som syftar till att rädda jobben i offentlig sektor att hela flexibilitetskostnaden får bäras av dem som inte är offentligt anställda.

År 1990 hade drygt 65 procent av befolkningen i de arbetsföra åldrarna fast anställning. Och av de övriga hade flertalet gott hopp om att få ett fast jobb. Sex år senare hade andelen fastanställda sjunkit till 56 procent av befolkningen i åldrarna 16–64 år. Bland de övriga har hoppet om att få eller återfå fast anställning kommit att te sig oralistiskt för många. Att den fasta anställningen är på avskrivning är dessutom alltför arbetsmarknadsexperter ense om. De i arbetsför ålder som saknar fast anställning är till exempel företagare, tidsbegränsat anställda, arbetslösa, studerande.

Den nya ojämlikheten, som avgörs av knytningen till förvärvslivet, verkar inte följa de traditionella socioekonomiska mönstren. En parvis matchning efter ålder och utbildning av fastanställda med anställningslösa skulle avslöja en klar ojämlikhet till de anställningslösas nackdel. Hypotesen är att man kommer att finna systematiska skillnader i ekonomiska, sociala och psykiska förhållanden. Jämlikhetsproblemet har en principiell, men inte en politiskt realistisk lösning, nämligen att utjämna privilegeskillnaderna. Det ter sig ogenomförbart såväl att i tillräcklig utsträckning försämrade för de fastanställda, till exempel genom att frångå inkomstbortfallsprincipen i trygghetssystemen, som att förbättra situationen för de anställningslösa genom att tillförsäkra dem de fastanställdas privilegier.

De ekonomiska problemen med anställningslösheten, vid sidan av

nämnda privatekonomiska problem, är av dels statsfinansiell, dels samhällsekonomisk art. Svårigheten att förvärvsarbete som icke-fastanställd gör nämligen att arbetslösheten ökar och sysselsättningen minskar. För statskassan medför detta ökade utgifter för de arbetslösa och undersysselsattas försörjning samt minskade skatteintäkter. Samhällsekonomiskt ger arbetslöshet och undersysselsättning stora välfärdsförluster.

Arbetslöshet och undersysselsättning måste inte med nödvändighet bli följden av att antalet fasta jobb krymper. Människor kan förvärvsarbete i andra roller än den som fastanställd. För staten gäller då att inte försvåra, utan underlätta för dessa alternativ. Här krävs ny- och omtänkande, såväl på skatteområdet som beträffande synen på hur arbetsmarknaden skulle kunna fungera och tryggheten förbättras för dem som saknar fast anställning.

Näringsfrihetsproblemet. Näringsfrihetsförordningen i mitten av 1800-talet innebar ett avskaffande av skråprivilegierna. Med modernt språkbruk släppte man in »outsiders» på arbetsmarknaden som tidigare varit förhindrade att förvärvsarbete. Assar Lindbeck betraktar dagens fackförbund som värnare av privilegierna för »insiders» på bekostnad av outsiders. Men det är inte bara facket, och dess motparter, som står i vägen för outsiders möjligheter till försörjning via förvärvsarbete. Näringsfrihetsproblemet består i att människor som vill, och skulle kunna, försörja sig hindras från att göra det. Förutom en lagreglering som utgår från att förvärvsarbete normalt sker i fast anställning, är det främsta hindret förvärvsarbetets beskattning. Ett enkelt räkneexempel belyser detta.

Anta att en anställningslös kan sälja 1 700 årsarbetstimmar à 70 kronor. Det blir 120 000 kronor per år eller 10 000 per månad. Anta vidare att denna person behöver 8 000 kronor per månad för sin försörjning. I så fall klarar hon eller han sig inte utan bidrag om

summan av *samtliga* skatter och avgifter är större än 20 procent.

Det finns då inte utrymme för 25 procent moms. Det finns heller inte utrymme för att betala 33 procent i sociala avgifter. Och det finns inte utrymme för en trettioprocentig kommunalskatt, även om man tänker bort moms och sociala avgifter.

Sammanfattningsvis ger ett timpris inklusive moms av 70 kronor en bruttointäkt på 1 20 000 per år med 1 700 årsarbetstimmar. Med nuvarande skatteregler försvinner först 24 000 i moms. På resterande betalas cirka 24 000 i sociala avgifter. Återstår 72 000. Från detta avgår cirka 30 procent eller 22 000 i kommunalskatt. Resten, 50 000 är inkomsten efter skatter och avgifter, det vill säga bara hälften så mycket som skulle behövas för att klara sig på sitt förvärvsarbete.

70 kronor per timme kan antas vara ett realistiskt marknadspris för en stor mängd och volym »vita«, hushållsnära tjänster som idag inte kommer till utförande eller som subventioneras med skatter inom den offentliga sektorn. Med de skatteförutsättningar som för närvarande gäller, skulle krävas att priset fördubblades till 140 kronor per timme eller 240 000 kronor per år för att en person skulle klara sin försörjning och få behålla drygt 90 000 kronor efter skatter och avgifter. Det vill säga att nästan inget »vitt« förvärvsarbete kommer till utförande i Sverige, som av köparna värderas till mindre än cirka en kvarts miljon per år.

Det är osannolikt att en person med exemplets förutsättningar och med nuvarande skatteregler skulle göra några egna ansträngningar att förvärvsarbета. Slutsatsen blir att skatterna, särskilt i de lägre inkomstskikten, inskränker eller de facto raderar ut friheten att försörja sig genom förvärvsarbete.

Anställningslöshetens tre problem, jämlikheten, ekonomin och näringsfriheten, bör ses i ett sammanhang. Hur ska man då be-

handla anställningslöshetens problem om man önskar förbättra möjligheterna för dem som saknar fast anställning utan att försämrade för de fastanställda? Lösningen är att skatte- och regleringsvägen särskilja dem som önskar förvärvsarbete utan fast anställning.

**Fastanställda
och anställningslösa
i Stockholms län,
Västernorrland
och Sverige.**

Förord

Denna studie har en förhistoria som började med ett uppdrag för Länsstyrelsen i Stockholm. Uppgiften var att undersöka möjligheterna för kompetensutveckling bland sådana som saknar fast anställning. *Anställningslösa* befanns vara en lämplig beteckning för dessa personer. Slutsatsen blev att kompetensutveckling kanske inte är de anställningslösas största problem. Hinder för förvärvsarbete, arbetslöshet, undersysselsättning, ojämlikhet och otrygghet hör också till bilden av de anställningslösa.

Studiens syfte och genomförande. Uppdraget

Studiens syfte är att besvara frågorna: Hur grupperar sig de anställningslösa och hur skiljer sig grupperna åt mellan Stockholms och Västernorrlands län?

Förberedande intervjuer har gjorts med representanter för Länsstyrelsen, Länsarbetsnämnden, Kommunförbundet, Stockholms Stad, Statistiska Centralbyrån, alla placerade i Stockholm. Studien baserar sig på sekundärdata, huvudsakligen och ursprungligen insamlade av SCB. Merparten av redovisade uppgifter hänför sig till en specialbearbetning av SCBs AKU-material för 1996 (AKU är en förkortning av »arbetskraftsundersökningar«). Länsstyrelserna i Stockholm och Härnösand var uppdragsgivare.

Begreppen i arbetsmarknadsstatistiken

Befolkningen 16–64 år, »de i arbetsför ålder«, indelas i två grupper:

- *i arbetskraften* och
- *ej i arbetskraften*.

Personer i arbetskraften är antingen *sysselsatta* eller *arbetslösa*.

- De sysselsatta är antingen *i arbete* eller

- *tillfälligt frånvarande* (lediga).
- De sysselsatta kan vidare vara *fast anställda* (tillsvidareanställda), eller
- *tidsbegränsat anställda* eller
- *företagare och medhjälpare*.
- Personer, »ej i arbetskraften« indelas i *velat arbeta* och
- *ej velat arbeta*.

Det ska också nämnas att siffruppgifterna i AKUs arbetsmarknadsstatistik avser årsgenomsnitt. Det betyder till exempel att fler människor varit arbetslösa under året än vad årsgenomsnittet anger.

Begreppet *anställningslös* som används i den här rapporten definieras som *befolkningen i åldrarna 16–64 minus de fastanställda*. Anställningslös (och i varierande utsträckning outsider på den svenska arbetsmarknaden) är således den som tillhör någon av följande fyra kategorier:

1. Ej i arbetskraften
2. Arbetslösa
3. Tidsbegränsat anställda
4. Företagare och medhjälpare

Man betraktas som sysselsatt och därmed i arbetskraften om man under en vecka har utfört minst en timmes betalt förvärvsarbete. Eftersom man måste vara arbetslös för att ha rätt till arbetslöshetsersättning, innebär det en privatekonomisk förlust för de arbetslösa att ta (kortvariga) jobb som ger mindre än arbetslöshetsersättningen. Den samhällsekonomiska förlust som dessa regler ger upphov till kan betraktas som kostnaden för att upprätthålla en konsistent arbetsmarknadsstatistik – *statistikkostnaden*.

Arbetslösheten anges vanligen som de arbetslösas andel av »i arbetskraften«. Anställningslösheten relaterar sig däremot till »befolkningen i åldrarna 16–64 år«. I den här rapporten är jämförelsegruppen vald med tanke på anställningslösheten.

Jämförelser på material från SCBs arbetskraftsundersökningar

Uppgifterna utgör genomsnittsvärden för 1996. Stockholm betecknar Stockholms län och Västernorrland betecknar Västernorrlands län. Termen »i riket« används av SCB i arbetskraftsundersökningarna. För närmare information, se tabellbilagan.

1. BEFOLKNINGEN

De bosatta i Västernorrland är bara en sjundedel så många som de bosatta i Stockholm. Andelen kvinnor i befolkningen är något lägre i Västernorrland och i riket än i Stockholm.

2. BEFOLKNINGEN 16–64 ÅR ENLIGT AKU.

I ARBETSKRAFTEN

Totalt i riket finns cirka 5,5 miljoner människor i åldrarna 16–64 år, därav 1 570 000 i Västernorrland och 1 133 000 i Stockholm.

Befolkningen i åldrarna 16–64 år i Västernorrland är en sjundedel så stor som befolkningen i Stockholms län. Andelen kvinnor av befolkningen 16–64 i Västernorrland är 48 procent mot 50 procent i Stockholm. För riket gäller 49 procent kvinnor i de arbetsföra åldrarna.

Totalt finns 4,3 miljoner i arbetskraften, därav 1 220 000 i Västernorrland och 918 000 i Stockholm.

3. I ARBETSKRAFTEN EFTER UTBILDNING

Utbildningsnivån är markant lägre i Västernorrland än i Stockholm och lägre än den som gäller för riket vad beträffar andelen med eftergymnasial utbildning.

4 A-C. SYSSELSATTA

De sysselsatta är cirka 4 miljoner totalt, därav 113 000 i Västernorrland och 875 000 i Stockholm.

Andelen sysselsatta av befolkningen i åldrarna 16–64 är 72 procent i Västernorrland mot 77 procent i Stockholm. För riket gäller 73 procent.

Sysselsättningsfrekvensen för män är 72 procent i Västernorrland, 78 procent i Stockholm och 75 procent i riket. För kvinnor gäller sysselsättningsfrekvenserna 72 procent för Västernorrland, 76 procent för Stockholm och 71 procent för riket. Skillnaden mellan kvinnor och mäns sysselsättningsgrad är således ungefär densamma i Västernorrland som i Stockholm.

Däremot förvärvsarbetar betydligt färre av de sysselsatta kvinnorna heltid i Västernorrland (62 procent) än i Stockholm (73 procent). För riket gäller 61 procent. Andelarna heltidsarbetande bland de sysselsatta männen skiljer sig inte nämnvärt mellan Västernorrland och Stockholm.

Västernorrland har således såväl en lägre andel av de arbetsföra i arbetskraften som en lägre andel sysselsatta än Stockholm samt en större andel deltidssarbetande och färre högutbildade i arbetskraften.

5 A-E. FASTANSTÄLLDA (TILLSVIDAREANSTÄLLDA)

Totalt är cirka 3,1 miljoner personer fastanställda, därav 87 000 i Västernorrland och 689 000 i Stockholm. Andelen fastanställda av befolkningen i åldrarna 16–64 år är markant lägre i Västernorrland (55 procent) än i Stockholm (61 procent), men i paritet med riket (56 procent). Vad gäller fastanställning är skillnaden mellan Västernorrland och Stockholm större vad gäller män än kvinnor.

Av befolkningen i åldrarna 16–64 har 4 procent statlig tjänst i Västernorrland mot 5 procent i Stockholm och 4 procent i riket.

14 procent av befolkningen i åldrarna 16–64 har fast anställning i primärkommunal tjänst i Västernorrland mot 10 procent i Stockholm och 13 procent i riket. 82 procent av primärkommunernas fastanställda i Västernorrland är kvinnor mot 78 procent i Stockholm och 79 procent i riket.

Västernorrland har markant färre fastanställda av befolkningen i åldrarna 16–64 år i enskild tjänst (32 procent) än Stockholm (42 procent). För riket gäller 36 procent. I enskild tjänst dominerar männen starkt i Västernorrland (68 procent) mot 58 procent av de fastanställda i Stockholm och 64 procent i riket.

Avsaknaden av fastanställning, särskilt i enskild tjänst, är således ett större problem i Västernorrland än i Stockholm. Sysselsättningsberoendet av offentlig sektor är stort i Västernorrland. Den högre arbetslösheten och lägre sysselsättningen i Västernorrland och i riket jämfört med Stockholm kan förklaras av de lägre andelarna fastanställningar.

6 A-E. TIDSBEGRÄNSAT ANSTÄLLDA

Totalt är 481 000 personer tidsbegränsat anställda, därav 14 000 i Västernorrland och 92 000 i Stockholm. De tidsbegränsat anställda utgör totalt 9 procent av befolkningen i åldrarna 16–64 år. Samma siffror gäller för Västernorrland mot 8 procent för Stockholm.

Kvinnorna är överrepresenterade bland de tidsbegränsat anställda både i Västernorrland (11 procent) och i Stockholm (9 procent). För männen gäller att 7 procent är tidsbegränsat anställda i såväl Västernorrland som i Stockholm.

7. SAMTLIGA ANSTÄLLDA I ENSKILD OCH OFFENTLIG TJÄNST

Totalantalet fast och tidsbegränsat anställda är cirka 3,5 miljoner, därav 99 000 i Västernorrland och 766 000 i Stockholm. Av de anställda i Västernorrland är 53 procent kvinnor mot 52 procent i Stockholm. Totalt har 86 procent av de anställda fast jobb i Västernorrland mot 88 procent i Stockholm och 86 procent i riket.

Av befolkningen i Västernorrland i åldrarna 16–64 är 63 procent anställda mot 68 procent i Stockholm och 64 procent i riket.

Stockholm lever alltså mer än Västernorrland upp till normen att förvärvsarbete ska ske i form av anställning, särskilt fastanställning.

8. FÖRETAGARE OCH MEDHJÄLPARE

Enligt AKUS skattningar finns det totalt 429 000 företagare och medhjälpare.

Av befolkningen i Västernorrland i åldrarna 16–64 är 8 procent företagare. Samma siffra gäller för Stockholm och för riket.

9. ÖPPET ARBETSLÖSA

Totalt är cirka 340 000 personer arbetslösa, därav 11 000 i Västernorrland och 55 000 i Stockholm. Av befolkningen i åldrarna 16–64 är 7 procent arbetslösa i Västernorrland mot 5 procent i Stockholm och 6 procent för riket.

Av de arbetslösa finns en större andel i åldrarna 55–64 i Väster-norrland (18 procent) än i Stockholm (13 procent) och i riket (13 procent). Däremot är andelen av de arbetslösa i åldrarna 16–24 lägre i Väster-norrland (18 procent) än i Stockholm (20 procent) och i riket (21 procent). Ungdomsarbetslösheten som andel av befolkningen i åldrarna 16–64 skiljer sig däremot inte mellan Väster-norrland och Stockholm.

Ungre och äldre är extra utsatta för arbetslöshet. De äldre har markant högre arbetslöshet i Väster-norrland än i Stockholm.

10 A–C. EJ I ARBETSKRAFTEN

Gruppen »ej i arbetskraften« innehåller kategorierna:

1. Studerande (517 000 totalt)
2. Hemarbetande (79 000)
3. Pensionerade (67 000)
4. Värnpliktiga (19 000)
5. Arbetsoförmögna (254 000)
6. Övriga (225 000)

I Väster-norrland och i riket är 21 procent av befolkningen i åldrarna 16–64 »ej i arbetskraften« mot 18 procent i Stockholm. Totalantalet ej i arbetskraften är 1,2 miljoner, därav 528 000 män och 634 000 kvinnor.

Den största delgruppen utgörs av de studerande som är 42 procent av ej i arbetskraften i Väster-norrland mot 46 procent i Stockholm och 44 procent i riket.

Totalantalet studerande är 517 000, därav 255 000 män och 263 000 kvinnor. Andelen studerande män är betydligt lägre i Väster-norrland (44 procent) av ej i arbetskraften än i Stockholm (49 procent) och i riket (48 procent). De studerande kvinnorna i Väs-

ternorrland (41 procent) skiljer sig mindre från sina medsysstrar i Stockholm (43 procent) och inte från riksgenomsnittet för kvinnliga studerande (41 procent).

De arbetsoförmögna är runt hälften så många som de studerande; 24 procent av ej i arbetskraften i Västernorrland, 20 procent i Stockholm och 22 procent i riket.

Summa arbetsoförmögna i riket är 254 000, 116 000 män och 138 000 kvinnor. Andelen arbetsoförmögna män är 25 procent av ej i arbetskraften i Västernorrland mot 21 procent i Stockholm och 22 procent i riket. Andelarna arbetsoförmögna kvinnor skiljer sig marginellt från vad som gäller för männen.

Mot att inkludera gruppen »ej i arbetskraften» i de anställningslösas skara har invänts att många i den gruppen inte vill förvärvsarbeta. Om detta kan sägas att viljan starkt påverkas av de insedda möjligheterna och uppfattade villkoren. Många studerande föredrar till exempel sannolikt studielånefinansierade studier, såväl framför trolig arbetslöshet utan ersättning som framför ointressant och lågbetalt, högbeskattat förvärvsarbete. Hur incitamentbalansen ser ut i typfallet bland de »arbetsoförmögna» och »övriga» vore också intressant att undersöka.

11. SUMMA ANSTÄLLNINGSLÖSA OUTSIDERS

De anställningslösa som totalt utgör cirka 2,4 miljoner människor i åldrarna 16–64 återfinns i de fyra kategorierna:

1. Tidsbegränsat anställda (481 000 totalt)
2. Företagare och medhjälpare (429 000)
3. Arbetslösa (340 000)
4. Ej i arbetskraften (1 162 000)

Enligt SCBs specialbearbetning av AKU-materialet för 1996 är befolkningen i åldrarna 16–64 år 5,5 miljoner. Antalet med fast an-

ställning är 3,1 miljoner. Antalet anställningslösa är 2,4 miljoner. För riket gäller att 44 procent av befolkningen i åldrarna 16–64 år är anställningslösa.

Med utgångspunkt i här redovisade siffror skiljer sig Väster-norrland från Stockholm främst vad gäller andelen öppet arbetslösa bland de anställningslösa (16 respektive 12 procent) samt andelen anställningslösa relativt befolkningen i åldrarna 16–64 (45 respektive 39 procent).

Andelen anställningslösa relativt de fastanställda skiljer sig kraftigt mellan Västernorrland (80 procent) och Stockholm (64 procent). För riket är andelen 77 procent. För boende i Stockholms län framstår således anställningslösheten som ett mindre problem än för befolkningen i övrigt.

Andra jämförelser

12. SAMHALL OCH AMS-ÅTGÄRDER

En person som tillhör någon av grupperna i tabell 12 kan vara fastanställd eller anställningslös. Personen kan också vara *i* eller *ej* »i arbetskraften«.

»Personer som varken är sysselsatta eller arbetslösa tillhör gruppen *ej i arbetskraften*. Gruppen omfattar bland andra personer som inte är sysselsatta och är studerande, hemarbetande eller värnpliktiga. Till gruppen räknas också personer i vissa arbetsmarknadspolitiska åtgärder, t ex arbetslivsutveckling (ALU), arbetsplatsintroduktion och arbetsmarknadsutbildning. ... Personer som har ett beredskapsarbete, offentligt skyddat arbete eller arbetar på utbildningsvikariat samt personer som arbetar i Samhall eller är anställda med lönebidrag och rekryteringsstöd klassificeras som sysselsatta« (SCB-definition).

De fem vanligaste åtgärderna 1996 var:

1. Arbetslivsutveckling (52 343 personer i årsgenomsnitt)
2. Lönebidrag (46 226 personer)
3. A-utbildning (45 614 personer)
4. Arbetsplatsintroduktion (32 417 personer)
5. Samhall (27 506 personer)

Totalt för riket var cirka 275 000 personer genomsnittligt i någon av åtgärderna som redovisas i tabell 12. Västernorrland är överrepresenterat jämfört med Stockholm vad gäller nästan samtliga åtgärder.

13. KULTURARBETARE

Att objektivt avgöra vem som är kulturarbetare låter sig inte göra. Här har medlemskap i något av sju förbund valts som kriterium. De sju förbunden är:

1. Arkitektförbundet
2. Journalistförbundet
3. Teaterförbundet
4. Yrkesmusikerförbundet
5. Musikerförbundet
6. Konstnärernas riksorganisation, KRO
7. Författarförbundet

Med reservation för att en person kan vara medlem i fler än ett av dessa förbund fanns det 41 189 medlemsregistrerade kulturarbetare den 31/12 1996. De tre största förbunden är Journalistförbundet med 15 537 medlemmar, Teaterförbundet med 6 862 medlemmar och Musikerförbundet med 6 846 medlemmar.

I Stockholm finns sju gånger fler personer i åldrarna 16–64 år jämfört med Västernorrland. Men journalisterna är *tjugotvå* gång-

er fler i Stockholm. De till Teaterförbundet anslutna skådespelarna m fl, är *sextioen* gånger fler i Stockholm. Men bland Musikerförbundets medlemmar finns bara knappt *fyra* gånger så många i Stockholm som i Västernorrland. Totalt finns *femton* gånger fler kulturarbetare i Stockholm än i Västernorrland. Som andel av befolkningen i åldrarna 16–64 utgör kulturarbetarna 0,8 procent i Västernorrland mot 1,6 procent i Stockholm och 0,7 procent i riket.

14 A-B. UTLÄNDSKA MEDBORGARE

Enligt Statens Invandrarverk kommunplacerades totalt i Sverige drygt 148 000 utländska medborgare under åren 1991–1996, därav drygt 4 000 i Västernorrland och drygt 22 000 i Stockholm. Andelarna kvinnor och män har varit desamma i de båda länen.

Som andel av befolkningen i åldrarna 16–64 har Västernorrland tagit emot knappt 3 procent utländska medborgare mot drygt 2 procent för Stockholm och drygt 3 procent för riket.

Enligt AKU fanns i riket närmare 378 000 utländska medborgare 1996 i åldrarna 16–64. Därav 5 000 i Västernorrland och 114 000 i Stockholm.

Av utländska medborgare i arbetsför ålder hade 2 000 fast anställning i Västernorrland mot 46 000 i Stockholm och 115 000 i riket. *Anställningslösheten bland utlänningarna är alltså mycket större än bland svenskarna såväl i de båda jämförda länen som i riket. Beträffande fastanställningsfrekvensen förefaller det inte vara någon skillnad mellan Västernorrland och Stockholm. Forskarexpertis uppger emellertid att egenföretagandet bland invandrarna är ökande.*

15. REGIONPRODUKT PER BOSATT OCH I DE ARBETSFÖRA ÅLDRARNA

Regionprodukten per bosatt i länet är cirka 10 procent lägre i Västernorrland än i Stockholm. Skillnaden jämnar ut sig om man ser till regionprodukten per person i de arbetsföra åldrarna. Bruttoregionprodukten (BRP) 1995 var 51 miljarder för Västernorrland, 391 miljarder för Stockholm och 1 645 miljarder (BNP) för riket.

16. INDIVIDUELL FINANSIERING VID ARBETSLÖSHET

Med hänsyn till arbetslöshetsersättning kan de arbetslösa indelas i tre grupper: de med A-kassa, de med KAS samt de utan ersättning. Totalt hade cirka 347 000 A-kassa, 39 000 KAS och 121 000 blev utan ersättning vid arbetslöshet 1996. En betydligt lägre andel av summan av de tre kategorierna blev helt utan ersättning i Västernorrland (17 procent) än i Stockholm (32 procent). Och en avsevärt högre andel erhöll den förmånligaste ersättningen, nämligen A-kassa (78 procent mot 58 procent).

Kommentar

En person med fast heltidsjobb får definitionsmässigt betalt med fyrtiotimmarsveckan som norm. (Den faktiska årsarbetstiden för heltidsanställda ligger runt trettioen timmar per vecka.) Den som saknar fast anställning möter däremot som regel betydande hinder för sitt förvärvsarbete och betydande svårigheter att få betalt för fyrtio timmar per vecka.

Det förefaller krångligare att förvärvsarbета i Västernorrland än i Stockholm. Detta indikeras av:

- lägre andel i arbetskraften (79 mot 82 procent)
- lägre sysselsättning (72 mot 77 procent)

- lägre andel fastanställda (55 mot 61 procent)
- lägre andel anställda (63 mot 68 procent)
- högre andel arbetslösa (7 mot 5 procent)
- högre andel i åtgärder (5,9 mot 2,8 procent)
- högre andel anställningslösa av befolkningen i åldrarna 16–64 (45 mot 39 procent)
- högre andel anställningslösa relativt de fastanställda (80 mot 64 procent).

I de jämförda dimensionerna är Stockholm atypiskt. Däremot överensstämmer siffrorna för Västernorrland i stort sett med dem som gäller för riket totalt. Det är med andra ord inte fråga om regional avvikelser för Västernorrlands del, utan för Stockholms.

Stockholm har en högre andel av befolkningen i åldrarna 16–64 år i arbetskraften, en högre andel sysselsatta, en högre andel anställda, en lägre andel arbetslösa och en lägre andel i åtgärder. Men framför allt har Stockholm en högre andel fastanställda. Det ligger nära till hands att förklara skillnaderna i övrigt med fastanställningens starkare ställning i Stockholm.

Förvärvsarbete utförs i endera av två roller: anställning (arbete i annans regi) eller egenföretagande (arbete i egen regi). Beträffande egenföretagandet visar siffrorna inte på skillnader mellan Västernorrland och Stockholm. Den högre arbetslösheten och lägre sysselsättningen i Västernorrland förklaras därför av att relativt betydligt färre har fast eller tidsbegränsad anställning i Västernorrland. Andra likheter än egenföretagandet är den höga arbetslösheten bland yngre och äldre samt bland invandrare.

En strategi för att öka sysselsättningen och minska arbetslösheten tar sikte på att öka antalet anställningar. Lyckas inte detta återstår att stimulera nyföretagandet, det vill säga undanröja hinder för förvärvsarbete i egen regi.

Det är viktigt att underlätta för förvärvsarbete utan anställning, det vill säga egenföretagande, när antalet fastanställningar krymper. (Att ersätta bortfallet av fasta jobb med tidsbegränsade dito medför att konservera privilegieskillnaderna mellan de fastanställda och andra.) Befolkningen i Västernorrlands län skulle ha mer att tjäna på detta, liksom befolkningen i riket, jämfört med Stockholm. Yngre och äldre personer skulle också bli relativa vinnare liksom utländska medborgare och kvinnorna som är överrepresenterade bland de tidsbegränsat anställda och deltidanställda.

Om man vill ge de anställningslösa möjlighet att förbättra sin situation utan att försämra för de fastanställda, måste åtgärderna ta sikte på att särskilja och särbehandla dem som önskar förvärvsarbete utan fastanställning.

Val av statistikkällor

Det finns ett antal källor till information om den svenska arbetsmarknaden. Löpande sysselsättnings- och arbetslöshetsstatistik publiceras av AMS och SCB. Dessutom publiceras löpande statistik av bland andra landsting, länsstyrelser och kommuner. Sådan statistik baseras i regel på grunddata från SCB. Tillfälligt insamlad information redovisas i diverse utredningar, statliga och andra.

För den jämförelse av Stockholms och Västernorrlands län som här görs har valet stått mellan tre statistikkällor eller en blandning av dem, nämligen AMS, ÅRSYS och AKU.

Jämförelserna här grundar sig på en specialbearbetning som SCB gjort av AKU-material avseende 1996 och med tanke på syftet, nämligen jämförelse. Dessutom har vissa andra uppgifter insamlats som inte framgår ur nämnda källor, till exempel från Socialstyrelsen och Invandrarverket.

Till skillnad från ÅRSYS är AKU en urvalsundersökning. Beroende på populationernas storlek och därmed antalet intervjuerpersoner som deltar från Stockholms respektive Västernorrlands län, betyder detta att de jämförelsetal som redovisas utifrån AKU-material i den här rapporten är betydligt osäkrare för Västernorrlands än för Stockholms län.

Tabeller.

De absoluta talen har, om inget annat anges, avrundats till närmaste tusental. Procenttalen anges utan decimaler. Därav följer att totalsummorna kan bli något missstämmande och de totala procentsatserna variera med någon enhet åt endera hållet. Asterisk (*) betyder att uppgift saknas.

1. Hela befolkningen 31/12 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	850	49	128	50	4 370	49
Kvinnor	894	51	129	50	4 475	51
Samtliga	1 744		257		8 844	

Källa SCB befolkningsstatistik del 1, del 111

2. Befolkningen i de arbetsföra åldrarna 16–64 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	567	50	81	52	2 812	51
Kvinnor	566	50	76	48	2 725	49
Samtliga	1 133		157		5 537	

Källa AKU, 37A, 1A

3. I arbetskraften 1996, efter utbildning, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Kod saknas	4	0	★	—	16	0
Förgymnasial	167	18	33	27	1 022	23
Gymnasial	414	45	63	50	2 132	49
Eftergymnasial	345	37	28	23	1 201	27
Ospecificerat	1	0	★	—	5	0
Samtliga i AK/bef 16–64	930	82	124	79	4 375	79

Källa AKU, specialkörning

4 a. Sysselsatta 1996, båda könen, hel- och deltid, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
1–15 timmar/vecka	30	3	4	4	145	4
16–34 timmar/vecka	125	14	23	20	791	20
35– timmar/vecka	720	82	86	76	3 099	77
Samtliga. Sysselsatta/ bef 16–64	875	77	113	72	4 035	73

Källa SCB befolkningsstatistik del I, del III

4 b. Sysselsatta män 1996, hel- och deltid, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
1–15 timmar/vecka	12	3	2	3	53	3
16–34 timmar/vecka	26	6	4	6	136	6
35– timmar/vecka	406	91	53	91	1 909	91
Samtliga. Sysselsatta/ bef 16–64	445	78	58	72	2 099	75

Källa AKU, specialkörning

4 c. Sysselsatta kvinnor 1996, hel- och deltid, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
1–15 timmar/vecka	17	4	2	4	91	5
16–34 timmar/vecka	99	23	19	35	655	34
35– timmar/vecka	314	73	34	62	1 190	61
Samtliga	430	76	55	72	1 937	71

Källa AKU, specialkörning

5 a. Fastanställda 1996, båda könen, 1 000-tal. Fastanställda/bef
i åldrarna 16–64

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	336	59	43	53	1 579	56
Kvinnor	353	62	44	58	1 545	57
Samtliga	689	61	87	55	3 124	56

Källa AKU, specialkörning

5 b. Fastanställda i statlig tjänst 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	32	57	3	—	124	60
Kvinnor	24	43	3	—	82	40
Samtliga. FA/bef 16–64	55	5	7	4	206	4

Källa AKU, specialkörning

5 c. Fastanställda i primärkommunal tjänst 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	26	23	4	18	146	21
Kvinnor	90	78	18	82	558	79
Samtliga. FA/bef 16–64	115	10	22	14	705	13

Källa AKU, specialkörning

5 d. Fastanställda i landsting 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	8	17	2	22	43	18
Kvinnor	40	85	7	78	196	82
Samtliga. FA/bef 16-64	47	4	9	6	239	4

Källa AKU, specialkörning

5 e. Fastanställda i enskild tjänst 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	271	58	34	68	1 265	64
Kvinnor	200	42	16	32	708	36
Samtliga. FA/bef 16-64	471	42	50	32	1 973	36

Källa AKU, specialkörning

6 a. Tidsbegränsat anställda 1996, båda könen, 1000-tal/bef 16-64

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	40	7	6	7	201	7
Kvinnor	52	9	8	11	280	10
Samtliga	92	8	14	9	481	9

Källa AKU, specialkörning

6 b. Tidsbegränsat anställda i statlig tjänst 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	5		*		16	55
Kvinnor	3		*		13	45
Samtliga. TA/bef 16-64	8		1		29	0,5

Källa AKU, specialkörning

6 c. Tidsbegränsat anställda i primärkommunal tjänst 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	7	31	1	25	36	23
Kvinnor	15	69	3	75	120	77
Samtliga. TA/bef 16-64	21		4		156	3

Källa AKU, specialkörning

6 d. Tidsbegränsat anställda i landsting 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	2		*		8	24
Kvinnor	5		2		26	76
Samtliga. TA/bef 16-64	6		2		34	0,5

Källa AKU, specialkörning

6 c. Tidsbegränsat anställda i enskild tjänst 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	27	48	4	57	140	53
Kvinnor	29	52	3	43	122	47
Samtliga. TA/bef 16-64	56	5	7	4	262	5

Källa AKU, specialkörning

7. Samtliga fast- och tidsbegränsat anställda i offentlig och enskild tjänst 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	368	48	47	47	1 737	49
Kvinnor	398	52	52	53	1 792	51
Samtliga	766		99		3 529	
– därav fast	673	88	85	86	3 040	86
– därav tidsbegränsat	93	12	14	14	489	14
Anställda/bef 16-64		68		63		64

Källa AKU, 38A

8. Företagare och medhjälpare 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Företagare						
– män	69	73	9		318	74
– kvinnor	26	27	2		111	26
Samtliga. Föret/bef 16-64	95	8	12	8	429	8

Källa AKU, specialkörning

9. Öppet arbetslösa 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
16-24	11	20	2	18	73	21
25-54	37	67	7	64	222	65
55-64	7	13	2	18	45	13
Samtliga. AL/bef 16-64	55	5	11	7	340	6

Källa AKU, specialkörning

10 a. Ej i arbetskraften 1996, båda könen, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Studerande	93	46	14	42	517	44
Hemarbetande	14	7	2	6	79	7
Pensionerade	16	8	2	6	67	6
Värnpliktiga	3	1	1	3	19	2
Arbetsoförmögna	40	20	8	24	254	22
Övriga	36	18	6	18	225	19
Samtliga. Ej i AK/bef 16-64	202	18	33	21	1 162	21

Källa AKU, specialkörning

10 b. Ej i arbetskraften, 1996, 1 000-tal, män

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Studerande	45	49	7	44	255	48
Hemarbetande	*		*		2	
Pensionerade	7	8	1	6	33	6
Värnpliktiga	3	3	1	6	19	4
Arbetsoförmögna	19	21	4	25	116	22
Övriga	17	18	3	19	103	20
Samtliga. Ej i AK/bef 16-64	92	16	16	20	528	19

Källa AKU, specialkörning

10 c. Ej i arbetskraften, 1996, 1 000-tal, kvinnor

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Studerande	48	43	7	41	263	41
Hemarbetande	14	13	2	12	77	12
Pensionerade	8	7	1	6	34	5
Värnpliktiga	—	—	—	—	★	—
Arbetsoförmögna	21	19	4	24	138	22
Övriga	20	18	3	18	122	19
Samtliga. Ej i AK/bef 16-64	111	20	17	22	634	23

Källa AKU, specialkörning

11. Summa anställningslösa outsiders 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Tidsbegränsat anställda	92	21	14	20	481	20
Företagare	95	21	12	17	429	18
Arbetslösa	55	12	11	16	340	14
Ej i AK	202	46	33	47	1 162	48
Samtliga. Anställnings/ bef 16-64	444	39	70	45	2 412	44
Anställningslösa/ fastanställda		64		80		77

Sammanställning av tabellerna 6a, 8, 9 och 10a

12. Samhall (anställda med arbetshandikapp) och personer i AMS-åtgärder, ("Kvarstående sökande i olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder 1996, års-genomsnitt), 1-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Samhall	3 024		1 045		27 506	
LB, Lönebidrag	4 512		1 652		46 226	
OSA, Offentligt skyddat						
arbete	736		105		5 203	
REK, Rekryteringsstöd	1 669		318		12 304	
START, Starta eget	1 673		386		10 261	
BERARB, Beredskaps-						
arbete	1 440		273		8 337	
ALU, Arbetslivs-						
utveckling	5 639		1 822		52 343	
UTBVIK,						
Utbildningsvikariat	864		269		9 828	
API, Arbetsplatsintro-						
duktion	5 291		806		32 417	
OTA, Offentligt tillf.						
arbete	8		2		59	
UPRAKT, Ungdoms-						
praktik	3		1		31	
DATOR, Datortek	1 450		425		11 898	
KUP, Kommunala						
ungdomsprogr.	970		421		12 581	
AMI, Ami-åtgärd	808		236		6 205	
AUTB, A-utbildning	4 045		1 500		45 614	
Summa åtgärder.						
Åtg/bef 16-64	32 132	2,8	9 260	5,9	280 813	5,1

Källa Samhall, AMS

13. Kulturarbetare 1996, 1-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Arkitektförbundet	2 282		67		5 166	
Journalistförbundet	6 776		3 14		15 537	
Teaterförbundet	4 030		66		6 862	
Yrkesmusikerförbundet	437		32		1 371**	
Musikerförbundet	2 029		590		6 846	
KRO	1 151		90		3 104	
Författarförbundet	1 156		16		2 303	
Samtliga. KA/bef 16-64	17 861	1,6	1 175	0,8	41 189	0,7

**+ 639 frilansare

Källa: Förbundsstatistik

14 a. 1991-1996 kommunplacerade utländska medborgare, 1-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	11 885	54	2 248	54	77 891	52
Kvinnor	10 292	46	1 882	46	70 421	48
Samtliga. Utl/bef 16-64	22 177	2	4 130	3	148 312	3

Källa: SIV

14 b. Utländska medborgare 1996, 1 000-tal

	Stockholms län		V-norrl. län		Riket	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Befolkningen 16-64	114		5		378	
Ej i arbetskraften	37		2		160	
Arbetslösa	13		1		49	
Sysselsatta					169	
– fast anställda	46		2		115	
– tidsbegränsat anställda	11		*		36	
– företagare och medhjälpare	7		*		18	

Källa AKU special

15. Regionprodukt (BRP) och bruttonationalprodukt (BNP) per bosatt 1995 och i åldrarna 16-64

	Stockholms län	V-norrl. län	Riket
BRP och BNP. Mdr 1995	391	51	1 645
/bosatt. Tkr	224	198	186
/i arbetsför ålder. Tkr	345	325	297

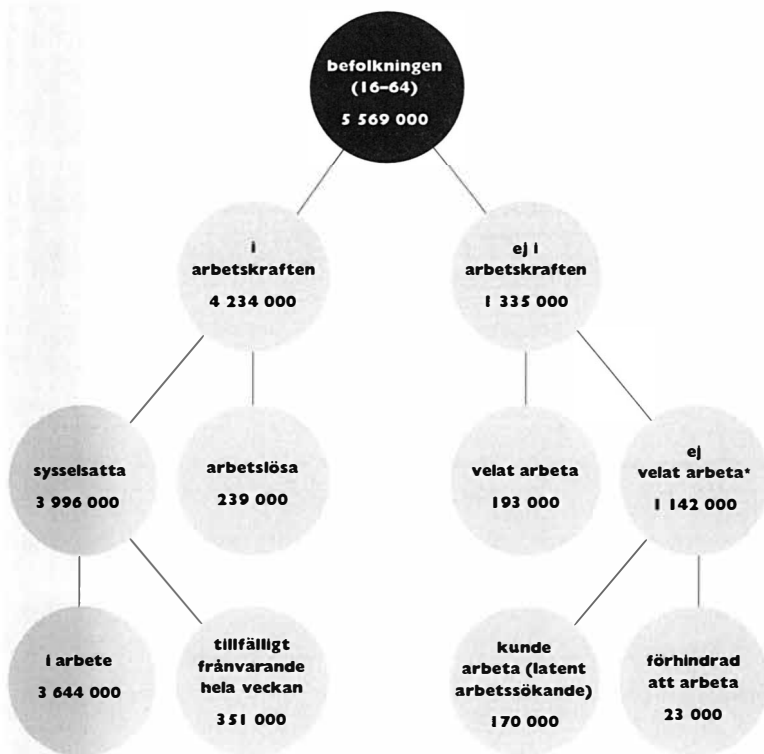
Källa scb

16. Individuell finansiering vid arbetslöshet***, årsgenomsnitt 1996

		Stockholms län		V-norr. län		Riket	
		Antal	%	Antal	%	Antal	%
A-kassa,	11	36 593		9 940		245 668	
	12	4 574		1 498		36 990	
	13	959		297		7 359	
	14	3 170		1 039		29 741	
	15	3 564		768		27 282	
<i>Summa A-kassa, 1 000-tal</i>		49	58	14	78	347	68
KAS,	11	5 812		722		26 571	
	12	879		165		5 249	
	13	196		40		1 113	
	14	563		93		3 237	
	15	650		66		3 002	
<i>Summa KAS, 1 000-tal</i>		8	10	1	6	39	8
Ingen ersättning,	11	15 316		1 199		58 413	
	12	3 701		430		21 670	
	13	1 011		142		4 529	
	14	5 901		946		31 744	
	15	1 033		71		4 266	
<i>Summa ingen ersättning, 1 000-tal</i>		27	32	3	17	121	24
<i>Totalt, 1 000-tal</i>		84		18		507	

***Kategori 11 – Kan ta jobb direkt; 12 – Tillfälligt förhindrad; 13 – Väntar på åtgärd;
14 – Övriga; 15 – Utfyllnad för timanställda

Källa AMS, Försäkringsenheten, Marianne Nilsson

* Inklusivt arbetsförmögna

Sambandet mellan några begrepp i AKU.
Siffrorna avser situationen i oktober 1998.

Källa: Statistiska Centralbyrån.

Nyföretagandet i Sverige minskar och arbetsgivarna är inte lika villiga som tidigare att erbjuda fasta jobb, vilket inneburit problem med bland annat anställningslöshet.

Självanställningen är en ny arbetsmarknadsinstitution som erbjuder en tredje möjlighet att, vid sidan av anställning och företagande, försörja sig genom förvärvsarbete. Självanställningen kommer att stimulera entreprenörskap och underlätta de anställningslösas förvärvsarbete.

Den självanställdes kostnader och skatter för verksamheten schabloniseras. Nästan allt krångel som idag hindrar människor att försörja sig försvinner. Självanställningen främjar därför näringsfriheten och har en stor potential att öka sysselsättningen och därmed förbättra välfärden.

Grupper med utsatt position på arbetsmarknaden kommer att få särskilt stor glädje av möjligheten att etablera sig som självanställd.

Bo Persson är docent i företagsekonomi och verksam som forskare och konsult. Han är knuten till Handelshögskolan i Stockholm. Förslaget om självanställning är resultatet av ett flerårigt samarbete med Länsstyrelsen i Stockholm.

SNS
FÖRLAG

ISBN 91-7190-765-5

9 789171 607655